

Spoštovani navzoči,

najprej bi se rad zahvalil in čestital mladini – zmagovalcu govorniškega natečaja in vsem, ki ste se odločili za sodelovanje, kar zahteva od vsakega poseben trud in pogum. Iskrena hvala tudi mentorjem. Zahvala velja tudi predsedniku Krščanske kulturne zveze mag. Janku Krištofu in odbornikom, predsedniku Narodnega sveta koroških Slovencev dr. Valentinu Inzku in članom predsedstva ter vodji inštituta Urban Jarnik mag. Martini Piko-Rustia. Srečen in vesel sem te nagrade.

Tischlerjevo nagrado je takoj po njegovi smrti pobudil Franc Kattnig, Janko Zerzer in jaz pa sva zamisel takoj podprla, z namenom da Tischlerjevega dela za slovenski jezik in kulturo na Koroškem ne pozabimo. Spominjamo se ga vsako leto z nagrajenskimi in nagrajenci, ki delujejo v njegovem smislu.

Dr. Joška Tischlerja sem spoznal že v rani mladosti. S Krščansko kulturno zvezo je bil povezan kot član nadzornega odbora. Ko je bil v zasluženem pokoju, je neštetokrat prihajal v mojo pisarno. Večkrat sta bila navzoča tudi njegov najožji sopotnik, dr. Vinko Zwitter, in Milka Hartman, ki ji je v težkih časih pomagal. Bil je velik dobrotnik, saj je podpiral revne dijake in jim plačeval bivanje v Mohorjevih dijaških domovih, kot so to delali tudi njegovi sopotniki dr. France Cigan, prof. Joško Hutter, dr. Janez Polanc in še vrsta drugih. Ko je moral iz zdravstvenih razlogov nehati kaditi, je rekel sestri Lamberti Lučovnik: »Sedaj pa bom še enega dijaka lahko podpiral.«

Dr. Tischler s strani Avstrije, še manj s strani dežele Koroške, ni bil deležen nikakršnega priznanja. Predlog je obležal v predalu. S strani bivše Jugoslavije je dobil vidno državno priznanje.

V kmetijski šoli v Tinjah v šolskem letu 1958/59 nam je fantom Joško Tischler nekega popoldneva govoril o svojem delu med vojno in po vojnem času. Ne bom pozabil, kaj mu je njegov oče, ki ga je s konjsko vprego peljal do beraškega križa ob glavni cesti iz Velikovca iz Celovec, dal na pot. Rekel mu je: »Jozi, na dom in na Boga ne pozabi.«

Zahvaljujem se znanstveni vodji inštituta Urban Jarnik, moji Martini, ki bi lahko marsikaj povedala, kaj smo odborniki in sodelavci inštituta doživeli v prizadevanjih za rast in uveljavitev inštituta, ki na začetku ni bil zaželen. Delo so najbolj spoštovali ljudje na podeželju, katerih pričevanja smo zapisovali. Pot ni bila lahka, družila pa nas je zavest, da je to delo potrebno, kar se je v teku letu izkazalo kot pravilno. Martina Piko-Rustia je že kot študentka začela sodelovati pri takrat na novo ustanovljenem inštitutu Urban Jarnik in je zbirala pripovedi, ki so izšle v zbirki Glasovi z naslovom Iz semena pa bo lipa zrasla. Marija Makarovič je dala pobudo, najdem koga na Koroškem, ki bo pri inštitutu nadaljeval njeno delo in vodstvo, ki ga je po končanem študiju prevzela Martina Piko-Rustia.

Prav lepa hvala tudi Bredi Varl.

Ko sem začel delati pri Krščanski kulturni zvezi, je bila moja srčna želja vključiti v kulturno delo mlade. Vzorniki so mi bili kaplan Ivan Matko, župnik Vinko Zaletel, Janko Ogris starejši v Bilčovsu, mlada kaplana Peter Sticker in Poldej Zunder, in drugi. Vzor mi je bilo tudi delo v dijaškem domu Haimlinger pod vodstvom zagnanega glasbenika, kulturnika in vzgojitelja dr. Franceta Cigana. France Cigan je v domu že takoj zgradil improviziran oder.

Ko je Erich Prunč zapustil Plešivec in je nadaljeval šolanje na nemški gimnaziji, se je vključil v gledališko dejavnost v Haimlingerju in ustanovil Oder mladje. Z raznimi predstavami, npr. z Molierjevo igro Skapenove zvijače, z Lipuševim Mrtvim oznanilom ali Smoletovo Antigono so nastopali po vsem Koroškem.

Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza sta leta 1974 povabili lutkovno gledališče Maribor z igrama Zajček didldajček ter Peter in Vouk Sergeja Prokofjeva na gostovanje na Koroško. Bilo je 21 gostovanj pri društvih. Na gostovanju v Pliberku nam je ravnatelj Lutkovnega gledališča v Mariboru Bojan Čebulj ponudil pomoč, če bi ustanovili lutkovno skupino. Lutkovne igre sem poznal iz legendarnega Haimlingerja, lutkanje sta tam učila pater Janez Rovan in mladi dijak Mirko Bogataj. Tudi župnik Vinko Zaletel se je kratko ukvarjal z lutkami kot tudi kaplan Peter Sticker v Šmihelu.

Seveda sem ponudbo ravnatelja Čebulja takoj sprejel in idejo predstavil na klavzuri Krščanske kulturne zveze v Tinjah. Pobudo so vsi navdušeno sprejeli. Moja naloga je bila, da sem zbral dijakinje in dijake. Pridobil sem sestri Marto in Veroniko Rutar ter Anico Zdovc in šli smo v Maribor, kjer smo dobili prvo sceno in lutke. Gospod Čebulj je za prvo predstavo Koza Lizika dvakrat prišel na bralne vaje. Prva predstava je bila velik uspeh.

Za njim je prišel Tine Varl in začela se je uspešna zgodba lutkarstva na Koroškem, o kateri govori Breda Varl. Moje naloge so bile organizacija, finance in prevozi in tudi kontakt s starši. Nastopi so bili ob praznikih, ob sobotah in nedeljah. Oddelek za manjšinsko šolstvo je takrat prepovedal predstave v šoli. Šele od leta 1975 smo dobili dostop do šol.

Dve predstavi bi rad posebej omenil, ker sta bili še posebej izvrstni, kvalitetni in čudoviti. Gabriel Lipuš je uglasbil otroško povest Juri Muri v Afriki in povabil odličnega igralca Poldeta Bibiča. Predstave sem organiziral po vsem Koroškem in v Ljubljani. Po zelo uspešnih nastopih je bila izražena želja, da bi se lotili muzikala. Na gledališki delavnici v Fiesi sem po večerji to idejo predstavil Bredi in Tinetu Varlu in Minki Veselič, ki je bila odgovorna za ples. Breda in Minka sta bili takoj navdušeni, Tine pa se je obotavljal. Prepričali smo ga ob štirih zjutraj. Moja naloga je bila vprašati avtorja Toneta Pavčka za dovoljenje in dramaturga Marjana Belina, ki je povest dramaturško obdelal. Tine Varl je prevzel režijo. Breda Varl je osnovala in izdelala čudovite lutke, Minka Veselič pa je prevzela odrski gib. Premiera je bila v Železni Kapli, sledili so nastopi na Koroškem, v Ljubljani in v Mariboru v okviru spremljevalnega programa na Borštnikovem srečanju. Tam je bil navzoč tudi avtor Tone Pavček. Seminar za pripravo predstave sem organiziral s pomočjo Staneta Uršiča, tajnika Kluba koroških Slovencev v Ljubljani.

Idejo za drugo lutkovno predstavo je dal Marjan Pungartnik, tajnik Zveze kulturnih društev Maribor, ki je napisal igro s koroško tematiko z naslovom »Sonček, kje si?«. Dramaturško je igro postavil na oder Marjan Belina, režijo je imel Tine Varl. Za sceno je bil pristojen Pavel

Polak iz Češke, lutke je osnovala in izdelala Breda Varl, glasbo pa sta prispevala Roman Verdel in Boris Roškar. Predstava je doživela krstno izvedbo leta 1994 v Mestnem gledališču v Celovcu s ponovitvami za šolsko mladino iz celotne južne Koroške. To je bila posebna predstava ob 20-letnici gledališke dejavnosti na Koroškem.

Breda in Tine Varl sta nadaljevala lutkovno dejavnost v okviru Slovenskega kulturnega društva Celovec. Tudi pri začetkih mednarodnega lutkovnega festivala v Šmihelu (Cikl Cakl) je Tine Varl zastavil močno besedo. Na moj predlog so se mladinske skupine imenovala Lutke mladje, Oder mladje, kasneje Film mladje in Kabaret mladje.

Na področju mladinskega gledališča je začel delovati na Koroškem Franci Končan. Prva mladinska gledališka predstava je bila Hiša tete Barbare Svetlane Makarovič. Tudi ta predstava je gostovala po vsem Koroškem, nato pa so se vrstile gledališke predstave v režiji Francija Končana. Prevzel je režijo pri kulturnih društvih v Selah in Vogrčah, kjer so zbudile pozornost predstave na prostem.

Pri Krščanski kulturni zvezi smo dali pobudo, da bi na Kostanjah ponovno postavili na oder Drabosnjakova dela. Drabosnjaka so pred tem raziskovali razni strokovnjaki, France Kotnik, Niko Kuret, Bruno Hartmann, predvsem pa dr. Pavle Zablatnik. Dr. Herta Maurer-Lausegger, ki je po študiju vodila etnološki oddelek pri KKZ, je imela na skrbi transkripcije Drabosnjakovih besedil. Franci Končan je bil pripravljen prevzeti režijo za igre. Najprej smo leta 1987 postavili na oder Drabosnjakovo Pastirsko igro. Povabili smo Lajka Milisavljeviča, ki je poznal »pastirske pesmi«, katere je dr. Cigan zapisal v letnih poročilih Slovenske gimnazije, in jih je vključil v igro. Premiera je bila v cerkvi v Šentilju, sodelovali so pevci iz Roža in z Gur. Predstave so bile še v Šentprimozu, Mariboru in Ljubljani. Franci Končan je predlagal kot scenarista dipl. inž. Viktorja Molka, za kostume pa odlično kostumografinjo prof. Alenko Bartl. Igralke in igralce sem poiskal po Rožu in na Gurah.

Leta 1990 smo nadaljevali z Drabosnjakovim Pasijonom na Kostanjah. Kot scenarista je Franci Končan tokrat predlagal Saša Kumpa, za glasbo je bil pristojen Lajko Milisavljevič, peli so pevke in pevci z Gur in iz Roža. Igro smo uprizorili na Kostanjah. Bile so številne ponovite. Kot zadnjo igro smo na oder postavili še Igro o izgubljenem sinu v Šentjakobu v Rožu. Na univerzi v Celovcu smo leta 1987 pripravili simpozij o Drabosnjaku.

Hvala tudi prof. Egiju Gašperšiču.

Od leta 1963 že traja najino poznanstvo. Takrat je bilo prvo gostovanje zbora iz Krope na Radišah. Radišani smo gostovali v Kropi, Kroparji pa na Radišah. Spremljal je delo Krščanske kulturne zveze in prinašal priredbe na KKZ, med njimi zbirko Kje je moj mili dom. Brat Hanzi Tolmaier, ki je bil odgovoren za oddelek Slovenske glasbene šole na Radišah, ga je prosil, da je priredil pesmi za flavte in za petje. Tudi za Slovensko glasbeno šolo je prirejal glasbeno gradivo. Koroška je Egiju Gašperšiču zelo pri srcu, zato sem mu na skupnih družinskih izletih predstavil vse tri doline.

Prvi večji projekt, ki je pomenil garaško delo, je bilo urejanje glasbene zapuščine prof. Antona Nageleta. Ko sem našel na podstrešju skladbe našega pozabljenega glasbenega akademika prof. Antona Nageleta, sem ga prosil, da prevzame uredništvo glasbenega dela.

Nešteto ur je sedel, da je razvozlal Nageletove rokopise. Vsi smo hvaležni, da se je tega lotil in da je KKZ lahko izdala Nageletov glasbeni opus. Če je ta kompleten, ne vem, na vsak način pa je ta zapuščina velik dragulj, ki obsega duhovne in posvetne pesmi ter instrumentalno glasbo in samospeve. Jasna Nemeč Novak je za zbornik o Nageletu prevzela raziskavo o življenju in rodu Antona Nageleta, ki jo je razširila na predstavitev pevske kulturne dejavnosti koroških Slovencev v 20. stoletju. Poiskala je vire v Arhivu Republike Slovenije, v NUK-u in na terenu, kjer smo organizirali informante in informantke.

Nageletove samospeve (in nekaj Ciganovih) sta na koncertu V tujini doma izvedla Bernarda Fink Inzko in Marko Fink v Dvorani fresk v Vetrinju ob klavirski spremljavi Nataše Valant. Izdali smo tudi zgoščenko Nageletovih pesmi. Duhovne pesmi je na orglah spremljala Špela Filipič. Tudi Egi Gašperšič je s svojim zborom izvajal izbor Nageletovih pesmi. Samospeve Antona Nageleta je že pel dr. Anton Feinig ob spremljavi Mire Pehani in sina Andreja Feiniga.

Egi Gašperšič je sodeloval tudi pripravi zbirke Dr bæ Zila kna biva – Ljudske pesmi z Zilje iz zapuščine Lajka Milisavljeviča, ki je izšla leta 2014. V njej je nad 400 eno- do štiriglasnih napevov z Zilje, ki jih je Lajko Milisavljevič posnel v raznih krajih Zilje, v Podkloštru in Bekštanju v obdobju 1969–1999. Zbirka je dragocen vir za zborovodje, ki bi radi popestrili svoje sporede z izvedbami ljudskega eno- ali večglasja, pa tudi za skladatelje, ki iščejo napeve za zborovske priredbe.

V zapuščini Lajka Milisavljeviča je ohranjenih še nad 300 neobjavljenih pesmi iz Roža in nad 400 pesmi iz Podjune, ki pričajo o bogati pevski in jezikovni kulturi obeh dolin. To gradivo pripravljamo za tisk. Gradivo je že pretipkano, iščem pa še podatke o pevkah in pevcih. Egi Gašperšič mi je že po telefonu povedal, da je pripravljen za »nadaljevanko« pri notografiranju in urejanju Lajkove zapuščine.

Egi Gašperšič me je spremljal tudi pri pripravi moje pesemske zbirke Tiha zemlja: Pesemsko izročilo z Radiš in iz okolice / Liedgut aus Radsberg und seiner Umgebung. Pesmi na Radišah in v okoliških krajih, od najstarejših zapisov do sodobne pevske literature, sem zbiral celo desetletje. V prvem delu so zbrane pesmi iz doslej neznanih rokopisnih zapisov ali prepisov in pesmi, ki so bile že objavljene v starejših publikacijah. Drugi del zbirke predstavlja pevsko gradivo, ki se še danes poje in so mi ga v preteklih letih zapeli posamezni pevci, pevke, družine in pevske skupine. Zbirki so priložene tri zgoščenske, na katerih je del teh zbranih pesmi dokumentiran tudi v zvočni obliki.

Pri zahvalah bi rad omenil predsednike, ki so bili na čelu Krščanske kulturne zveze, to so bili dr. Pavle Zablatnik, univ. prof. dr. Erich Prunč, Jožko Hudl, Lovro Kaselj in Janko Zerzer. Lovro Kaselj je organizaciji predsedoval deset let. Z njim sem imel zelo iskrene odnose. Bil je dober predstojnik, sprejel je stvari, ki sem mu jih predlagal. »Trojica« Franc Kattinig, Janko Zerzer in jaz smo na pohodih po gorah in na raznih srečanjih kovali vedno nove ideje: osrednji koncert Koroška poje, ustanovitev etnološkega oddelka, stike z rojaki na Primorskem in v zdomstvu, pogovore s Slovensko prosvetno zvezo itd. Dobre ideje je g. Kaselj rad sprejel. Veliko smo se družili pri njem v župnišču. Osebnost sem ga cenil kot bogatega literarnega

ustvarjalca. Lovro Kaselj se je tudi strinjal, da je njegovo mesto prevzel dr. Janko Zerzer, ki je bil do tedaj podpredsednik.

Janko Zerzer in Erich Prunč, ki sta bila s strani Krščanske kulturne zveze odgovorna za priprave Koroških kulturnih dnevov, ki so potekali v organizaciji ustanov KKZ in SPZ ter NSKS in ZSO, sta na prvem sestanku leta 1969 v Delavski zbornici v Celovcu predlagala, da naj bi koroški Slovenci ustanovili slovenski znanstveni inštitut, ki naj bo skupen! Sicer do tega žal ni prišlo, ustanovljen je bil inštitut v okviru ZSO. Krščanska kulturna zveza pa je leta 1983 ustanovila etnološki oddelek.

Pri Krščanski kulturni zvezi se je v času predsedovanja Janka Zerzerja razvil zelo širok delokrog, potekale so številne dejavnosti: Jezikovne počitnice, razvejana gledališka dejavnost, Teden mladih umetnikov na Rebrci, Srečanje vižarjev, Tischlerjeva nagrada in Einspielerjevo priznanje za nemško govoreče, ki so se posebej potrudili za narodno skupnost in so zgled. Prvo sta prejela dr. Valentin Inzko in dr. Ernst Waldstein. Tudi izdaja publikacij je bila mnogoštevilna. Prvi publikaciji sta bili ponatis koroških pesmi Janeza Scheinigga in ponatis knjig Stefana Singerja. Prva lastna knjiga je bil zbornik Setev in žetev z bogatim dokumentarnim delom in aktualnimi poročili včlanjenih društev. Sledile so številne izdaje, samostojne ali pa v sodelovanju z inštitutom Urban Jarnik in drugimi ustanovami s področij glasbe, gledališča in etnologije. Tudi Janko Zerzer je bil zelo dober predstojnik, prispeval je tudi veliko idej in pobud, med drugim je bila ustanovitev inštituta Urban Jarnik njegova pobuda.

Nisem bil pri tem delu sam. Ko smo prejeli prvo uradno finančno pomoč s strani SFR Slovenije, je KKZ nastavila Travdi Žbontar, poročeno Wrulich. Pridružila se je vrsta sodelavk in sodelavcev. Iskal sem možnosti, da smo lahko nastavili tudi civilnika. Z izobraževalno ustanovo ARGE Region Kultur, ki jo je vodil Hans Haid na Dunaju, smo zaposlovali učitelje, ki so bili brezposelni. Hvaležen sem vsem, nekdanjim in sedanjim sodelavcem in sodelavkam Krščanske kulturne zveze, etnološkega oddelka KKZ in inštituta Urban Jarnik za njihovo prizadevno delo. Zahvala velja tudi vsem odbornikom in odbornicam KKZ.

Pri KKZ smo razdelili težišča na gledališče, izobraževanje odraslih in mladinsko delo. Pri glasbeni dejavnosti so pomagali prof. Kovačič, ki je bil tudi odbornik in je za koncert Koroška poje imel na skrbi levji delež, prof. Jože Ropitz, ki je bil prav tako odbornik KKZ, Lajko Milisavljevič, ki je bil stalni gost na KKZ, župnik Maks Michor, do svoje smrti tudi dr. Cigan, ki ni bil samo glasbeni svetovalec, pevovodji Janez Petjak in Mihi Sadjak, v Ljubljani pa Mitja Gobec. Od leta 1976 naprej nas je spremljala Jasna Nemeč Novak. V mojo pisarno je prihajal tudi dr. Mirko Cuderman, ki nam je prinašal glasbene edicije. Izdajal jih je kot direktor uprave Družina. Prinašal je plošče, ki jih je izdajal zbor Consortium musicum. Z orkestrom ljubljanske filharmonije, z zborom Consortium musicum in Glasbene matice smo v okviru koncerta Koroška poje izvedli Dvořákovo kantatato Mrtvaški ženini v Domu glasbe v Celovcu.

Dr. Cuderman je tudi pomagal pri prvih izdajah serije Vsaka vas ima svoj glas, ki jo je urejal takratni študent glasbe Engelbert Logar v sodelovanju s sodelavkami in sodelavci. Gradivo je posnel povečini France Cigan, deloma pa tudi Jerko Bezić, ki je v petdesetih letih kot mlad

študent zapisoval pesmi v Podjuni, predvsem na severnem območju Velikovca. Gospod Cuderman mi je ponudil, da zbirke tiskamo v tiskarni Družine. To je bila tudi prva zbirka s področja ljudskih pesmi. Ob tem veljajo iskrene čestitke dr. Mirku Cudermanu ob prejemu letošnje Prešernove nagrade. Bertelj Logar je k sodelovanju povabil tudi mladega študenta glasbe Janeza Gregoriča.

Septembra leta 1976 me je klicala Jasna Nemeč, da bi se rada srečala z menoj. Bil sem slučajno na drugi lutkovni gledališki delavnici v Dolenjskih Toplicah. Povedala mi je, da ima nalogo snemati koroške zборе in me prosila, da bi ji pomagal organizirati termine in podobno. To je bilo dogovorjeno tudi s Slovensko prosvetno zvezo, z Andrejem Kokotom, ki je že imel kamero s strani RTV SLO, da je snemal kulturne prireditve. Žal pa tisti čas ni snemal zborov in kulturnih dejavnosti Krščanske kulturne zveze. Zato sem bil presenečen nad povabilom in sem to zelo rad sprejel. Že meseca novembra je prišla ekipa RTV SLO. Ves teden so snemali zборе. Začeli so v Selah. Jasna Novak Novak je bila urednica, njen mož Slavko Nemeč pa snemalec. Režiserja Igor Prah in Igor Košir sta delala izmenično. Prvič sem videl, kako potekajo snemanja. Tudi naši zbori so bili prvič pred kamero in so žareli. Prevzel sem organizacijo. Bilo je enkratno ozračje. Spoznali so mene ter pevke in pevce. Organiziral sem prenočišča, noči so bile svetle in rodile so se marsikatero pobude, npr. gostovanje Janeza Bitenca ali kantavtorice Mateje Koležnik na Koroškem. Čez nekaj let se je RTV Slovenija odločila, da bo snemala osrednji koncert Koroška poje, urednica je bila Jasna Nemeč Novak. Bilo je to čudovito sodelovanje. Jasna Nemeč Novak je prek mene spoznala Lajka Milisavljeviča. Ni vedela, da dela v isti hiši. Nastalo je med njima iskreno prijateljstvo, saj sta se oba iskreno trudila za koroško pesem.

Jasna Nemeč Novak je dala tudi pobudo za zbornik o Antonu Nageletu z naslovom »Živeti hočemo! Zbornik o Pavletu Kernjaku sem predlagal jaz in povabil Jasno Nemeč Novak, da bi dokumentirala glasbeno delovanje koroških zborov od prve svetovne vojne do šestdesetih let 20. stoletja, prof. Ivo Jelerčič pa je prevzel glasbeno-uredniško odgovornost. Filma o Pavletu Kernjaku Smo na Dravci doma in Ti družica moja sta nastala v režiji domačinke Milene Olip. Urednica je bila Danica Dolinar na RTV Slovenija, avtorica, scenaristka in urednica snemanja pa Jasna Novak Nemeč.

Pri narodopisnem delu sem imel srečo, da sem spoznal univ. prof. dr. Petra Fistra in etnologinjo prof. Majdo Fister. Profesor Fister je poznal našo koroško arhitekturo. Predlagal je, da bi na Koroško pripeljal ljubljanske študente arhitekture in da bi raziskovali arhitekturno dediščino. Iskal je tudi koroške študente arhitekture. Pridružil se je Toni Reichmann, takrat študent arhitekture, ki je raziskoval arhitekturo v Rožu. Pri Mohorjevi je leta 1989 izšla Fistrova knjiga Ta hiša je moja in vendar moja ni, ki je še danes osnova za spoznavanje arhitekturne dediščine južne Koroške. Knjiga je izšla tudi v nemščini. Zbirali smo se pri dr. Pavletu Zablatniku, ki je prof. Fistra velikokrat spremljal v naših krajih. Občudoval sem delo profesorja Fistra. Pripravil smo tudi razstavo, ki je bila na ogled v naših krajih, v Sloveniji in na Primorskem.

Druga pomembna osebnost na področju etnologije je bila dr. Marija Makarovič, na katero sem postal pozoren, ko je v časopisu Nedeljski dnevnik v člankih Kmečka abeceda predstavljala kmečka orodja in je tudi pripravila razstavo. Nagovoril sem njo in urednika časopisa ter jo

povabil v šolo v Šentpeter in v farno dvorano v Šmihel, da je predstavila razstavo o orodjih, ki so pri nas tudi že šla v pozabo. Povedala mi je, kako raziskuje v Sloveniji, predvsem na slovenskem Koroškem in razmišljal sem o tem, zakaj ne bi podobno raziskavo opravila pri nas na Koroškem. Odločili smo se za kraj Sele. Pripeljala je s seboj čudovito sodelavko, prof. Bredo Vilhar Turk. Povedala je tudi, da raziskuje noše in dala predlog, da bi začela raziskovati nošo in oblačilno kulturo na Zilji. Objavili smo tri knjige in pripravili tri razstave o noši in oblačilni kulturi na Zilji, v Rožu in Podjuni, raziskava o noši na Zilji pa je izšla tudi v nemščini in je tako kot temeljno delo o ziljski noši dostopna širokemu krogu ljudi. Marija Makarovič je pripeljala s seboj akademsko slikarko Jano Dolenc, ki je noše in obleke naslikala.

Marija Makarovič je vedno pisno poročala, s kom se je srečala, kaj je doživela. Veliko sem se od nje naučil. V Tinjah je sodelovala na Dnevih starostnikov. Jože Kopeinig je dal pobudo, da bi starostniki pisali svoje življenjske zgodbe in Marija Makarovič se je obrnila name, če bi to objavili. Tako se je rodila serija Tako smo živeli, v kateri je izšlo 12 knjig. Predlagala je, da bi nekatere osebe posneli s filmsko kamero. Z Ivanom Klaričem je nastalo 26 filmskih dokumentacij, ki so na voljo za študijske namene. Življenjske zgodbe so nekateri pisali sami, večino pa je zapisala Marija Makarovič in sodelavke. Pri tem se je Marija Makarovič soočala z doživljanjem travm koroških Slovencev. Prof. Vladimir Klemenčič je omenil, kakšen dragulj so ti zapisi. Danes jih koristijo dijakinje in dijaki predvsem pri pisanju predznanstvenih nalog o svojih krajih ali o življenju koroških Slovencev. Marija Makarovič je v posebnih knjigah predstavila Tomaža Holmarja, Lovra Kaslja, brata Srienc in Milko Hartman. Ne smemo pozabiti krajevnih monografij o Vogrčah ali Dobrli vasi, ki ju je uredila. Hvaležen sem ji, kako je znala nas vse navduševati za etnologijo. Bila je tudi prva znanstvena vodja inštituta Urban Jarnik.

Omenil bi rad ustanove, s katerimi sem sodeloval na Koroškem. Politično sem doma pri Narodnem svetu koroških Slovencev. V Mohorjevi hiši sodelujemo z Mohorjevo, z Enotno listo, s cerkvenim listom Nedelja, s Katoliško akcijo in Katoliško mladino. Močne vezi imam z Mladinskim centrom na Rebrci, z župnikom Poldejem Zundrom, saj je Krščanska kulturna zveza tudi soprireditelj Tedna mladih umetnikov. Prav tako sem povezan s Katoliškim domom v Tinjah in Jožetom Kopeinigom. Dobro sodelujemo tudi s Slovensko prosvetno zvezo, inštitut Urban Jarnik pa tudi s Slovenskim znanstvenim inštitutom. Pomembne so povezave s šolskimi ustanovami in domovi, s slovenskimi šolskimi sestrami v Celovcu, Šentrupertu in Šentpetru pri Šentjakobu in s škofijskim ordinariatom. Dobro in ustaljeno je sodelovanje z Generalnim konzulatom Republike Slovenije (prej Jugoslavije) v Celovcu, z Birojem za slovensko narodno skupnost pri deželi Koroški in z mediji Nedelja, Novice (prej Naš Tednik in Slovenski vestnik), Slovenski spored ORF in radio Agora.

Številna so bila sodelovanja z ustanovami v matični domovini. V Ljubljani sem sodeloval predvsem s Klubom koroških Slovencev, s sedanjim predsednikom Janezom Stergarjem in prejšnjim predsednikom Bogom Grafenauerjem. Klub nam je vedno in še vedno stoji močno ob strani in nam vsestransko pomaga. S prireditvenim nizom Koroških kulturnih dnevov v Ljubljani je tudi glasnik naših dejavnosti v Ljubljani. Koroške kulturne dneve organizirata Klub koroških Slovencev in Društvo slovensko-avstrijskega prijateljstva. Stane Uršič, ki je bil

v raznih funkcijah duša Kluba koroških Slovencev v Ljubljani, je z nabiranjem denarnih sredstev pomagal tamburašem v Ločah in Hodišah pri nabavi tamburic, sredstva za nakup glasbil je zbiral tudi za Slovensko glasbeno šolo. S sredstvi je pomagal pri nabavi kombija za lutkarje, da smo lahko gostovali. Prav tako je s sredstvi pomagal pri nabavi knjig za otroške vrtce, zasebne in javne, knjige je tudi osebno izročil. Pomagal pa je tudi pri urejanju carinskih zadev pri prevozu raznih oprem za slovenske kulturne domove. Bil je močno povezan z rojstnim krajem svojega rodu v Bačah pri Ločah.

V Ljubljani sem sodeloval z Zvezo slovenskih kulturnih prosvetnih organizacij Slovenije, z Javnim skladom za ljubiteljske kulturne dejavnosti, s Cankarjevim domom, z vsemi gledališči v Ljubljani, s Filozofsko fakulteto, z raznimi inštituti na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, z NUK-om, z Inštitutom za narodnostna vprašanja, z radijsko in televizijsko postajo RTV SLO in s Salezijanskim zavodom Rakovnik.

Rad bi se posebej zahvalil vsem, ki so nas finančno podprli in nas tudi zdaj podpirajo, da lahko delujemo tako široko. V prvi vrsti je to Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki nosi levji delež skrbi za Slovence v zamejstvu in po svetu. Podpiralo nas je tudi Ministrstvo za kulturo predvsem pri postavitvi muzeja na Kostanjah in na področju filmske dejavnosti ter Ministrstvo za šolstvo pri Jezikovnih počitnicah. Znanstveno dejavnost pa podpira Agencija za raziskovalno dejavnost (ARRS).

V Mariboru sem sodeloval s Klubom koroških Slovencev v Mariboru, z Jankom Kusterjem, Mileno Dobernik, Božom Grafenauerjem in Danijelom Grafenauerjem. Moj spomin seže nazaj v leto 1974, ko so na Koroških kulturnih dnevih v Mariboru sodelovali združeni zbori KKZ in SPZ. Takrat je bila KKZ prvič povabljen k sodelovanju, od tedaj poteka to sodelovanje neprekinjeno. Organizatorji teh kulturnih dnevov so Zveza kulturnih društev Maribor in Javni sklad za ljubiteljske kulturne dejavnosti v Mariboru v sodelovanju s Klubom koroških Slovencev v Mariboru. Sodeloval sem tudi z Lutkovnim gledališčem Maribor, s Pedagoško in Teološko fakulteto ter z župnijo Podbrežje in kanonikom Stankom Praznikom.

Na Ravnah na Koroškem sem imel stalne stike s Študijsko knjižnico, z dr. Francem Sušnikom, ki je organiziral potujoče knjižnice na Koroškem. Z Zvezo kulturnih prosvetnih društev je potekalo sodelovanje v okviru revije Od Pliberka do Traberka, KKZ je pri reviji sodelovala od leta 1974 naprej. Tesno je sodelovanje s kulturnim društvom Mohorjan, katerega duša je Jožko Kert, ki je bil tudi pevodnja akademskega pevskega zbora Mohorjan. Mešani pevski zbor Jakob Petelin Gallus iz Celovca in akademski pevski zbor Mohorjan sta skupno izvedla kantato Franceta Cigana Ustoličevanje karantanskih knezov, ki je bila uprizorjena na Prevaljah in v Borovljah. Pihalni kvartet sta dirigirala Jožko Kert in Dominik Hudl. Inštitut Urban Jarnik tudi dolga leta redno sodeluje s Koroškim pokrajinskim muzejem na Ravnah. V Slovenj Gradcu smo sodelovali s tamkajšnjo galerijo.

Tesno je bilo sodelovanje z Glasbeno šolo Radovljica, katere ravnatelj je bil Egi Gašperšič.

Zelo lepi so tudi stiki z Novo Gorico, predvsem s Slavističnim društvom Nova Gorica, s predsednico Ernestino Dejak Furlan in s Sonjo Žezlino. V Kanalski dolini smo gojili redne stike s profesorjem Salvatorijem Venossijem in z župnikom Mariem Gariupom ter s Kulturnim središčem Planika in z Rudijem Bartalothom. Koncert Koroška poje smo

ponavljali v kulturnem centru na Trbižu ali v cerkvi v Žabnicah. Ker je bila izražena želja, da naj tudi pojejo zbori iz Primorske, smo se dogovorili in nastala je revija Primorska in Koroška pojeta.

Stike smo imeli tudi z Beneškimi Slovenci, z Beneškim gledališčem in z društvom Ivan Trinko ter verskim listom Dom. V Rezijski smo povezani z Muzejem rezijanskih ljudi, z Luigio Negro in Sandrom Quagliom. Z rezijansko folklorno skupino so Rezijani nastopili na Zilji, z lutkami pa so v organizaciji Žive Gruden nastopili Korošci v šoli v Špetru.

Z Zvezo slovenske katoliške prosvete v Gorici in s Slovensko prosveto v Trstu organiziramo izmenično Koroške kulturne dneve na Primorskem in Primorske kulturne dneve na Koroškem. Zelo dobro je bilo sodelovanje s predsedniki Zveze slovenske katoliške prosvete Kazimirjem Humarjem, dr. Damjanom Pavlinom in sedanjo predsednico Franko Paduan. V Gorici smo sodelovali na pevski reviji goriških zborov Ceciljanka, kjer so nastopali koroški zbori, zbori iz Gorice pa so tudi gostovali na koncertih Koroška poje. Sodelujemo z Glasbenim centrom Emil Komelj, s tednikom Novi glas ter Goriško Mohorjevo. Bil je več gostovanj v Katoliškem domu in v Kulturnem centrom Lojze Bratuž v Gorici, sodelovali smo tudi z Lojzko Bratuž. Goričani pa so tudi večkrat gostovali na Koroškem.

Prvo gostovanje zbora MePZ Jakob Petelin Gallus v Trstu je spremljal in organiziral koncerte prof. Jože Peterlin. Redno in dolgoletno je sodelovanje s Slovensko prosveto, s profesorjem Marijem Maverjem, Ivom Jevnikarjem, Sergijem Pahorjem in glasbenikom Jankom Banom. Sodelujemo z revijo Mladika, z Zvezo cerkvenih pevskih zborov in Markom Tavčarjem, z radijsko in televizijsko postajo Radio Trst A, z Glasbeno matico in Bogdanom Kraljem, s pedagoginjo Aleksandro Pertot in s Stalnim gledališčem v Trstu. Leta 1967 je Slovensko stalno gledališče iz Trsta 8. decembra v Mestnem gledališču v Celovcu uprizorilo Mahničev pasijon in Vinsko trto. To je bilo prvo slovensko poklicno gledališče, ki je gostovalo v Celovcu. Leta pa 1968 je bila v Trstu uprizorjena Miklova Zala igralcev iz Šentjakoba v režiji Janka Janežiča. Tudi lutkovna predstava »Sonček, kje si?« je leta 1994 gostovala v Trstu. KKZ je organizirala tudi literarna branja Borisa Pahorja, Miroslava Košute pa vrste drugih.

Sodelovali pa smo tudi z drugimi manjšinami, predvsem z Gradiščanskimi Hrvati.

Omeniti je treba tudi povezavo s Slovenci v zdomstvu. Župnik Vinko Zaletel je po vojni redno obiskoval rojake po svetu in jim predaval o Koroški, na Koroškem pa je predstavljal delo rojakov po svetu. Janko Zerzer in Reginald Vospernik sta leta 1986 na pobudo Jožeta Kopeiniga obiskala rojake v Argentini in bila navdušena nad verskim in kulturnim življenjem v Argentini. Ko je Janko Zerzer spoznal mezzosopranistko Bernardo Fink, je povabil odgovorne kulturnih ustanov v Sloveniji na konzulat v Celovcu, in jim predlagal koncerte Bernarde Fink v Slovenski filharmoniji. Bil sem navzoč in dogovorili smo se za gostovanje v Ljubljani. Prvi koncert je potekal v Celovcu v Domu glasbe, drugi v Ljubljani, tretji pa v Trstu v Peterlinovi dvorani. Vsi koncerti so bili izredno pozitivno sprejeti.

Mešani pevski zbor Jakob Petelin Gallus je bil prvi zbor, ki je gostoval pri rojakih v Severni Ameriki, v Argentini in Avstraliji in pri Slovencih v Evropi. Na Koroško sta prišla Mešani pevski zbor Gallus iz Buenos Airesa in mladinski zbor iz San Justa. V Argentini so gostovali

Kvintet bratov Smrtnik, MePZ Sele, Oktet Suha ter Lutkovna skupina SKD Celovec. V Argentini pa je imelo predstave o mali čarovnici tudi Lutkovno gledališče Maribor po posredovanju KKZ.

Sam sem skrbel in zbiral otroško literaturo za šole v Argentini, Avstraliji in Severni Ameriki. Tudi društvo Mladi rod je redno pošiljalo svoje glasilo na slovenske šolske ustanove po svetu. Nekaj let je KKZ organizirala srečanja koroških dvojezičnih učiteljev/učiteljic z učitelji/cami na argentinskih slovenskih sobotnih šolah.

Meseca aprila letos bo 80 let, odkar so iz domov Roža, Zilje in Podjune pregnali koroške Slovenke in Slovence. Ob 40-letnici pregona leta 1982 sem za binkošti organiziral potovanje pregnancev in svojcev v kraje, kjer smo bili v taboriščih, v Frauenaaurach, Hesselberg, Schwarzenberg in Eichstätt. Bilo jih je dva avtobusa. Že leta 1946 smo se zbrali izseljenci, tudi naša družina je bila prisotna, da bi v stolnici prisostvovali sv. maši, pa je bila prepovedana. Dr. Joško Tischler je šel v prvo klop in na glas molil rožni venec. V kinodvorani v Šentrupertu naj bi bilo zborovanje, pa so nas gasilci z vodometi brizgali in nas pregnali. Dr. Joško Tischer in dr. Vinko Zwitter sta izdala brošuro »Vsem, ki so trpeli«, ki vsebuje prispevke župnika Tomaža Ulbinga, dekana Stefana Singerja in še drugih. Leta 1962 je bila meseca aprila prva skupna spominska svečanost v Domu glasbe v Celovcu. Pred tem je daroval sv. mašo škof dr. Jožef Köstner. V pridigi se je opravičil za krivice, ki jih je storila koroška Cerkev koroškim Slovencem, predvsem s tem, da je prepovedala sv. mašo v stolnici. Spominsko svečanost so organizirali NSKS, ZSO, KKZ, SPZ ter Zveza pevskih društev in Zveza slovenskih izseljencev. Poleg govornikov so nastopili združeni zbori, ki so jih vodili Tomaž Holmar, Hanzi Gabriel, Vladimír Prušnik, Foltej Hartman in Pavle Kernjak. Tudi škof Alois Schwarz se je pri sveti maši v stolnici ob 70-letnici izseljevanja opravičil in pri prireditvi v Domu glasbe položil nagelj, ki je predstavljal izseljene slovenske družine in je padel na tla, spet nazaj na oder. Avstrijski zvezni predsednik Aleksander Van der Bellen se je lani opravičil za zamude oblasti pri izvajanju zajamčenih pravic v Členu 7 avstrijske državne pogodbe.

Kaj pa Koroška? Nisem slišal nobene besede obžalovanja s strani deželnih politikov za to, kar se je godilo med drugo svetovno vojno. Nisem videl še nobenega politika, da bi položil venec selskim žrtvam ali pa na grob hčere in matere Mičejevih v Šentvidu v Podjuni, ki sta bili obglavljeni. Nisem še videl, da bi kdo položil venec prvi žrtvi nacizma, duhovniku, kulturniku, politiku, gospodarstveniku Vinku Poljancu, ki so ga v zaporu zastrepili. Društvo SPD Vinko Poljanec, ki nosi njegovo ime, skrbi za to, da je vsako leto spominska maša in na grob položijo cvetje. Vsi koroški Slovenci bi se morali vsako leto spomniti žrtev nacizma s sveto mašo in z nageljnom na grob teh žrtev. Nisem še slišal, da bi bili zastopniki Dežele položili venec na partizanski grob.

Krška škofija je v celovski stolnici postavila spominsko ploščo v spomin nacističnim žrtvam Koroške, med katerimi so duhovnik in kulturnik Vinko Poljanec, duhovnik Anton Kutej, duhovnik Jože Polak iz Šentlipša in Jožefa Sumper iz Šentilja.

Na koncu bi se še rad spomnil lani umrlega Hanzija Gabriela, ki je bil prvi uslužbenec Krščanske kulturne zveze. Nekaj časa sva hodila skupno pot – že v taborišču, nato na

orglarski šoli na Kamnu. Številna so bila najina srečanja v Šentjanžu, na Radišah, pri Krščanski kulturni zvezi. Skupaj s Feliksom Bistrom je pripravil prvo razstavo o pregonu koroških Slovencev. Predvsem je bil pevovodja koroških zborov. Bil je oče koroških tamburašev, pomagal je ustanavljati tamburaške skupine v Hodišah, Železni Kapli, Ločah in Šentjanžu. Bogat je zbornik, ki ga je KKZ izdala o tamburaštvu na Koroškem; zanj je Hanzi Gabriel skupno z Vlasto Lokar Lavrenčič zbral gradivo in ga obdelal.

Bogata je bera delovanja. Z optimizmom gledam v prihodnost. Bog daj, da bi naša društva in vsi, ki delamo na področju kulture in narodopisja, spet lahko globoko zadihali in kakor običajno delali. Da bosta slovenski jezik in kultura na Koroškem še naprej živela.